

FAZL b. SEHL

lan Halife Şîa'yı ve İranlı unsurları destekleyen tutumundan vazgeçerek devlet idaresinde Türkler'e yer vermeye başlamıştır.

Fazl b. Sehl kısa süren vezirliği sırasında son derece otoriter, kendisine ve başkalarına karşı acımasız, menfaatlerini ön planda tutmayan bir kişi olarak tanınmıştır. Me'mûn onu kızlarından biriyle evlendirmek istemiş, ancak Fazl bunu kabul etmemiştir. Me'mûn'un ilmî faaliyetlere verdiği önemin temelinde iyi yetişmiş kültürlü bir vezir olan Fazl'ın büyük payı vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 509; Ya'kübî, *Târîh*, II, 438, 451; Taberî, *Târîh* (de Goeje), III, 709, 771-773, 778-794, 802-805, 808, 830, 841, 925, 977, 997, 1013, 1025-1027; Cehşiyârî, *el-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, s. 285-408; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Meynard), VI, 424, 438; VII, 2-3, 61; İbn Bâbeveyh, *Uyûnü aḥbârî'r-Rizâ* (nşr. Mehdi el-Hüseynî), Kum 1377, II, 154-159; Merzûbânî, *Mu'cemû's-su'arâ* (nşr. F. Krenkow), Kahire 1354 — Beyrut 1402/1982, s. 313; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XII, 339-343; İbnü'l-Esrîr, *el-Kâmil*, VI, 197, 207, 223-234, 239, 256, 257, 302, 313-315, 326, 346, 347, 357-359; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 41-44; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXII, 208-210; Hândmîr, *Düstûrü'l-vüzerâ'* (nşr. Saîd Nefîsî), Tahran 2535 şş., s. 61-67; Ahmed Zekî Safvet, *Cemheretü resâ'îli'l-'Arab fi 'uşûri'l-'Arabîyyeti'z-zâhire*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), IV, 388-389; D. Sourdel, *Le Vizirat 'abbâsîde de 749 a 936*, Damas 1959-60, I, 196-213; a.mlf., "al-Faql b. Sahl", *El²* (Fr.), II, 749-750; Hakkı Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler*, İstanbul 1976, s. 62-65; W. Muir, *The Caliphate*, London 1984, s. 484, 492, 494, 496-497; W. Madelung, "New Documents Concerning al-Ma'mûn, al-Faql b. Sahl and 'Alî al-Rîdâ", *Religious and Ethnic Movements in Medieval Islam*, London 1992, s. VI/333-346; Mehmet Aykaç, *Abbâsî Devleti'nin İlk Dönemi İdarî Teşkilâtında Dîvânlar 132-232/750-847* (doktora tezi, 1993), İSAM Ktp., nr. 24366, s. 55; K. V. Zetterstéen, "Fazl", *İA*, IV, 532.

HAKKI DURSUN YILDIZ

FAZL b. ŞAZÂN

(bk. İBN ŞAZÂN en-NİSÂBÜRİ).

FAZL b. YAHYÂ el-BERMEKÎ

(الفضل بن يحيى البرمكي)

Ebû'l-Abbâs el-Fazl b. Yahyâ
b. Hâlid el-Bermekî
(ö. 193/808)**Hârûnürreşîd devrinin
önemli devlet adamlarından.**

23 Zilhicce 148 (19 Şubat 766) tarihinde Medine'de doğdu. Bermekî ailesinden Vezir Yahyâ b. Hâlid'in büyük oğludur. Hârûnürreşîd'den bir hafta önce doğduğu

ve birbirlerinin annelerince emzirilerek süt kardeşi oldukları rivayet edilir. Tahsilini Hârûn ile birlikte tamamlamıştır.

Hârûnürreşîd halife olunca (170/786) Yahyâ b. Hâlid'i vezir tayin etti, Fazl'ı da oğlu Emîn'in eğitim ve öğretimiyle görevlendirdi. Bu dönemde merkezi idarede babasının en önemli yardımcısı olan Fazl, Emîn'in birinci sırada veliaht tayin edilmesinde de önemli rol oynamıştır. Fazl 175'te (791) isyan eden Yahyâ b. Abdullah ile mücadeleye memur edildi. Hz. Ali evlâdından olan Yahyâ, Horasan ve Mâverâünnehir'deki şehirlerde dört beş yıl saklandıktan sonra Deylem'e giderek Abbâsî Halifeliği'ne karşı isyan etmişti. 50.000 kişilik bir ordu ile hareket eden Fazl Rey yakınında karargâh kurdu ve savaşa girmeden önce görüşmeler yoluyla Yahyâ'yı teslim olmaya ikna etti. Bu başarı ona Horasan valiliğini kazandırdı (176/792). Fazl b. Yahyâ vergileri düzenli bir şekilde toplatarak eyalet gelirinin artmasını sağladı. Bu paralarla Belh'te su kanalları açtırdı; camiler, ribâtlar ve kervansaraylar inşa ettirdi. Onun yaptırdığı camilerin başında Buhara Cuma Camii gelmektedir.

Fazl b. Yahyâ, Horasan valiliği sırasında yalnız imar ve ziraat sahalarında değil askerî alanda da başarılı olmuştur. Meşhur tabip Buhtîşû' b. Curcîs'in torunu İbrâhim b. Cibrâil'in kumandasında Kâbil üzerine bir ordu gönderdi. İbrâhim Kâbil yakınındaki Şahbahâr'ı zapt ederek bol miktarda esir ve ganimet ele geçirdi. Diğer bir ordu da Üsrüşene'ye karşı gönderilerek hükümdarı itaate mecbur edildi. Horasan'da İranlılar'dan kuvvetli bir ordu teşkil edildi. Taberî'ye göre bu ordunun sayısı 500.000 kişi idi. Bu rakamın mübalağalı olduğu açıktır. Bunların 20.000'i Bağdat'a gönderildi. 179'da (795) Bağdat'a dönen Fazl halife tarafından ilgiyle karşılandı. Babası Yahyâ Hârûnürreşîd ile beraber 181 (797) yılında hacca gidince ona vekâlet etti. Horasan valiliği sırasında Semerkant'taki kâğıt imalâthesini örnek alarak Bağdat'ta 178 (794-95) yılında bir kâğıt imalâthesinin kurulmasını sağladı. Fazl 183'te (799) bütün idarî görevlerinden azledilmiş (*Elr.*, III, 898), yalnız Emîn'in hocası olarak kalmıştır. Buna rağmen özellikle Emîn'in annesi Zübeyde'nin desteği sayesinde merkezdeki itibarı devam ediyordu.

186 (802) yılında tekrar hacca giden Hârûnürreşîd oğullarını, vezirini ve oğullarının hocalarını da beraberinde götür-

müştü. Bermekîler'in giderek artan nüfuzlarından rahatsız olan halife, hac dönüşünde Enbâr yakınındaki Umr'da konakladığı sırada Ca'fer b. Yahyâ'yı idam ettirdi (1 Safer 187 / 29 Ocak 803). Babası Yahyâ ile kardeşi Fazl ise hapse atılarak bütün malları müsâdere edildi. Fazl altı yıl kadar hapiste kaldı. Bu sırada felç oldu ve Hârûnürreşîd'in ölümünden kısa bir süre önce Muharrem 193'te (Kasım 808) Rakka'da vefat etti.

Fazl b. Yahyâ Bermekî ailesinin en müsamahalı üyesiydi. Horasan valiliği sırasında yaptığı imar çalışmaları ve tarım alanındaki faaliyetleri sayesinde herkesin sevgisini kazanmıştı. "Hâtîmü'l-İslâm ve Hâtemü'l-kirâm" lakabıyla anılan Fazl âlim ve şairlerle ilgilenir, özellikle şairleri himaye ederdi. Ramazan ayı boyunca camilerde kandil yakma âdetini başlatan kişinin Fazl olduğu rivayet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kübî, *Târîh*, II, 407-408, 426, 429; Taberî, *Târîh* (de Goeje), III, 599, 610-613, 631-637, 645, 647, 679, 733; Cehşiyârî, *el-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, s. 175, 230, 231, 232, 234, 281; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Meynard), III, 377, 384; İbnü'l-Esrîr, *el-Kâmil*, VI, 106, 122, 125, 140, 145, 146, 152, 161, 176, 178, 210, 215; İbnü't-Tıktakâ, *el-Faḥrî*, s. 193-194, 201-204; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 27-36; Hândmîr, *Düstûrü'l-vüzerâ'* (nşr. Saîd-i Nefîsî), Tahran 2535 şş., s. 41, 46, 48, 53, 55; L. Bouvat, *Les Barmécides, les auteurs arabes et persans*, Paris 1912, s. 57-67; D. Sourdel, *Le Vizirat 'abbâsîde de 749 a 936*, Damas 1959-60, I, 144-148, 155; a.mlf., "al-Faql b. Yahyâ al-Barmakî", *El²* (Fr.), II, 750; a.mlf. — W. Barthold, "al-Barâmika", *El²* (Fr.), I, 1064-1067; M. A. Shaban, *Islamic History*, Cambridge 1976, II, 31, 33-34, 36; Hakkı Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler*, İstanbul 1976, s. 38, 40, 92; a.mlf., "Bermekîler", *DİA*, V, 518-519; Barthold, *Türkistan*, s. 114, 218, 219; W. Muir, *The Caliphate*, London 1984, s. 460, 472, 476, 478; W. Madelung, "Abû Ishâq al-Sâbî on the Alids of Ṭabaristân and Gilân", *Religious and Ethnic Movements in Medieval Islam*, London 1992, s. VII/28; Mehmet Aykaç, *Abbâsî Devleti'nin İlk Dönemi İdarî Teşkilâtında Dîvânlar 132-232/750-847* (doktora tezi, 1993), İSAM Ktp., nr. 24366, s. 93; K. V. Zetterstéen, "Fazl", *İA*, IV, 532-533.

HAKKI DURSUN YILDIZ

FAZLÎ, Kara

(bk. KARA FAZLİ).

FAZLİYYE

(الفضلية)

**Mu'tezile âlimlerinden
Fazl er-Rekâşî'nin görüşlerinden
benimseyenlere verilen ad
(bk. MU'TEZİLE).**